

> Céline Grimberghs, adviseur, en Georgy Manalis, verantwoordelijke van de Federatie van Brusselse OCMW's

STRIJD TEGEN HET NIET-GEBRUIK VAN SOCIALE RECHTEN

Het niet-gebruik van sociale rechten begrijpen en tegengaan is cruciaal voor de OCMW's in hun strijd tegen bestaansonzekerheid in Brussel. Daarom organiseerde de Brusselse Federatie van OCMW's in juni 2025, in samenwerking met de ULB, een webinar over armoede in Brussel voor de politieke mandatarissen van de Brusselse OCMW's.

Sophie Gérard, coördinatrice van de 'Street Law Clinic' in sociaal recht (ULB), gaf een duidelijk overzicht van de armoede in Brussel, en dan vooral van de zogenaamde **'non-take-up' van sociale rechten**. Daarna besprak Flore Belenger, doctoraatsstudente aan het Centrum voor Publiek en Sociaal Recht (ULB), de evolutie van de begeleiding in de praktijk. Daarbij wees ze op de verschuiving van een model gebaseerd op bijstand naar een contractuele logica, die de relatie tussen de OCMW's en hun cliënten ingrijpend verandert.

LANG ONDER DE RADAR

Het fenomeen van 'non-take-up' is lang onderschat gebleven, verscholen achter globale cijfers en een al te administratieve benadering van het sociaal beleid. Het is vooral dankzij het werk van Laurence Noël¹, onderzoekster bij het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, dat deze kwestie in het publieke debat naar voren gekomen is. Sinds de jaren 2010

wijst ze mensen op de omvang van deze 'blinde vlek' in het sociale beleid, die een aanzienlijk deel van de mensen die in armoede leven buiten beschouwing laat.

Een recente studie uitgevoerd door HIVA² (KU Leuven – 2024) in opdracht van de Programmatorische Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie (POD-MI) bouwt voort op dit werk door de oorzaken van non-take-up te documenteren en manieren voor te stellen om die oorzaken weg te nemen.

BRUSSELSE OCMW'S GECONFRONTEERD MET STRUCTURELE BESTAANSONZEKERHEID

Als enig 'stadsgewest' van het land telt Brussel negentien OCMW's in een uniek, dichtbevolkt stedelijk gebied, gekenmerkt door een grote culturele diversiteit en grote sociale ongelijkheden.

Er heerst veel bestaansonzekerheid onder de relatief jonge bevolking, die sterk gebukt gaat onder uitsluiting van de arbeidsmarkt, de hoge levensduurte en beperkte toegang tot sociale bescherming. Dat geldt des te meer voor mensen zonder papieren of daklozen.

Deze toch al gespannen situatie zal er niet op verbeteren met de hervorming van de werkloosheidsuitkeringen, die wellicht nog meer mensen bij de OCMW's zal doen aankloppen.

NON-TAKE-UP ZET EEN REM OP DE TOEGANG TOT RECHTEN

Niet-gebruik, ofwel 'non-take-up', heeft verschillende dimensies:

- **Geen kennis** hebben van een recht (gebrek aan duidelijke informatie, complexe regels).
- **Niet aanvragen** (angst voor stigmatisering, complexe procedures, taal- of digitale barrières).

- **Niet ontvangen** (afhaken tijdens de procedure, beslissingen niet aanvechten).
- **Niet aangeboden krijgen** (gebrek aan informatie of aanbod door de instellingen zelf).

In Brussel wordt de non-take-up van het leefloon geschat op **30 à 40%**. Dit betekent dat een derde van de mensen die ervoor in aanmerking komen geen aanspraak maken op hun rechten, met directe gevolgen voor hun socio-economische situatie en hun gezondheid.

CONCRETE, MAAR BEPERKTE MAATREGELEN

De Brusselse OCMW's zijn zich bewust van deze problematiek en hanteren dan ook verschillende strategieën:

- **Ondersteuning van nabij:** via maatschappelijke werkers en aanspreekpunten, met individuele opvolging en meer toegankelijke loketten.
- **Vereenvoudigde procedures:** pleiten voor duidelijkere procedures en documenten opgesteld in begrijpelijke taal.
- **Aangepaste communicatie:** meertalig, inclusief en toegesneden op de verschillende doelgroepen.
- **Sterkere collectieve actie:** samenwerken met verenigingen, gezondheidsdiensten en lokale actoren.

Deze inspanningen worden echter bemoeilijkt door het tekort aan gekwalificeerd personeel, de toenemende administratieve last en het gebrek aan stabiele middelen, waardoor de actiemogelijkheden beperkt zijn.

EEN MODEL DAT VOLOP IN VERANDERING IS: VAN BIJSTAND NAAR CONTRACTUELE RELATIE

Historisch zijn OCMW's ontstaan als bijstandsstructuren, gericht op het onmiddellijk verhelpen van moeilijkheden (OCMW-wet van 10 maart 1925). Sinds de wet van 2002 zijn ze actoren op het gebied van sociale integratie en pleiten ze voor activering en autonomie via het geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI).

Het begeleidingsmodel is nu contractueel van aard, waardoor de begunstigden zelf verantwoordelijker worden voor hun daden.

OPROEP VOOR EEN STERK POLITIEK ENGAGEMENT

Om deze uitdagingen aan te gaan en non-take-up beter te bestrijden, scharen we ons achter de voorstellen uit het HIVA-rapport en roepen we de betrokken overheden op om:

- een **stabiel en leesbaar wettelijk kader** te garanderen voor zowel gebruikers als diensten;
- te zorgen voor **duurzame financiering**, zodat de OCMW's hun missie op lange termijn kunnen vervullen;
- **medewerkers op te leiden** over de specifieke kenmerken van non-take-up en de diversiteit van doelgroepen;
- **gemeenschappelijke evaluatie-instrumenten** in gebruik te nemen om de geboekte vooruitgang te meten en de werking bij te sturen.

CONCLUSIE

Het niet-gebruik van sociale rechten bemoeilijkt de strijd tegen armoede in Brussel. OCMW's zijn hierbij essentiële spelers, maar hun slagkracht is beperkt. Om hun werking kracht bij te zetten, is het van cruciaal belang om de procedures te vereenvoudigen, meer aan voorlichting te doen, de begeleiding te versterken en voldoende middelen te voorzien. Als mensen vlotter toegang hebben tot hun rechten, functioneert de samenleving als geheel ook beter. Non-take-up werkt kansarmoede in de hand, met de grootste gevolgen voor de meest kwetsbaren. Daarom is het dringend nodig om de sociale zekerheid in het algemeen en de sociale bijstand in het bijzonder te versterken en om het sociaal beleid proactief uit te werken op alle bestuursniveaus, in samenspraak met verenigingen die de meest kwetsbaren helpen. Het niet-gebruik van rechten mag niet langer onder de radar blijven in het sociale beleid in ons land.

1. Meer over dit onderwerp: Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest, Brussels armoederapport 2016, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, opgesteld door Laurence Noël et Nahima Aouassar, beschikbaar op <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/nl/sociaal-beleid-vorm-geven/thematisch-rapport-nl-2016.pdf>
2. HIVA – Onderzoeksinstituut voor Arbeid en Samenleving – is een multidisciplinair onderzoeksinstituut van de KU Leuven.

VERDERE LECTUUR

- De Studie over non-take-up van het leefloon en afgeleide rechten - Schatting en inspirerende praktijken ter bestrijding van non-take-up - Finaal rapport is beschikbaar op https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/NTU_rapport_NL.pdf.
- Vlak voor de laatste verkiezingen, in 2022, publiceerde de FOD Sociale Zekerheid het Eindrapport van BELMOD over 'De non-take-up van sociale bijstand in België: beleidsvoorstellen', beschikbaar op <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/nl/publicaties/belmod-eindrapport-nl.pdf>.
- Een jaar eerder, in maart 2021, publiceerde de POD Maatschappelijke integratie al een 'Voorstel van transversale acties voor een plan ter bestrijding van de non take-up van sociale rechten - Voor een betere toegang tot sociale uitkeringen en afgeleide rechten', beschikbaar op https://www.mi-is.be/sites/default/files/documents/ntu_voorstel_van_transversale_acties_voor_een_plan_ter_bestrijding_van_de_non_take-up_van_de_sociale_rechten.pdf.
- Het werk van Laurence Noël werd in 2017 gepubliceerd door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel in een thematisch armoederapport: Inzichten in non take-up van de sociale rechten en in sociale onderbescherming in het Brussels Gewest. Dit rapport is beschikbaar op <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/nl/sociaal-beleid-vorm-geven/thematisch-rapport-nl-2016.pdf>.

ACTIES VAN DE FEDERATIE VAN OCMW'S

De Brusselse Federatie van OCMW's strijdt al geruime tijd tegen het niet-gebruik van rechten. Hierna volgt een bloemlezing van acties, die zeker niet volledig is:

- In verschillende hoofdstukken van haar memorandum 2024 heeft de Brusselse Federatie van OCMW's de andere machtsniveaus op de problematiek gewezen en mogelijke verbeteringen voorgesteld. Het memorandum is beschikbaar op www.brulocalis.brussels
- In juli 2024 spoorde de Federatie de OCMW's aan om de enquête in te vullen voor de HIVA-studie die in dit artikel vermeld wordt.
- Op 18 maart 2024, tijdens de INFODAG met de 3 federaties van OCMW's online - De toegang tot sociale rechten bevorderen: welke instrumenten zijn er? werd het onderzoeksproject TAKE voorgesteld om non-take-up in kaart te brengen en het beleid te herzien om de effectiviteit van rechten te maximaliseren.
- Tot slot bespraken we in het dossier digitale kwetsbaarheid in onze Nieuwsbrief nr. 129 ook de gevolgen ervan op het vlak van non-take-up.